

Eugenika

Vilić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:615325>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prijediplomski studij sociologije i pedagogije

Paula Vilić

Eugenika

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Lepeduš

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Katedra za sociologiju

Prijediplomski studij Sociologije i pedagogije

Paula Vilić

Eugenika

Završni rad

Znanstveno područje: društvene znanosti; znanstveno polje: sociologija;

znanstvena grana: posebne sociologije

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Lepeduš

Osijek, 2023.

Izjava

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala, da je rad nastao samostalnim istraživanjem zadane teme, da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova koji nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni, da je u radu odgovorno primijenjena suvremena tehnologija, odnosno da rad nije autorstvo umjetne inteligencije, što pokazuje i bibliografija upotrijebljena tijekom obrade teme.

Svjesna sam da je predaja seminarskog, završnog ili diplomskog rada čiji je sadržaj djelo drugog studenta, treće osobe ili umjetne inteligencije, prepisivanje većeg dijela ili cijelog seminarskog, završnog ili diplomskog rada teška povreda studentskih obveza i etičkih načela znanstvene čestitosti, koja podliježe stegovnoj odgovornosti i, posljedično, sankcijama.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 5. rujna 2023. godine

 , 0122236814

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U ovom radu obrađuje se ideja eugenike, povijesni razvoj iste, kako i na koji način se ona prakticirala te razmatranje etičkih aspekata. Eugenika se od svog začetka promijenila glede metoda, prakse te konačnih ciljeva. Tijekom povijesti mnogi su na vlasti u različitim zemljama koristili razne metode kontroliranja i selekcije jedinki u svrhu poboljšavanja karakteristika određene populacije. Tek unazad 140 godina, sâm pojam *eugenika* skovao je Francis Galton, britanski polihistor čiji su radovi i znanstveno djelovanje imali značajan doprinos u područjima antropologije, sociologije, psihologije i dr. Mnogi su, potaknuti njegovim idejama, podrobije razrađivali i istraživali načine kako doći do „savršenog“ čovjeka te je eugenička praksa kulminirala početkom 20. stoljeća. U suvremeno doba, eugenika je zauzela svoje mjesto među brojnim tabu temama, međutim mnogi teoretičari zavjera drže da vlast ipak pokušava (iako vrlo suptilno) kontrolirati ljudsku populaciju.

Ključne riječi: eugenika, poželjne karakteristike, kontrola populacije, eugenička praksa, etički aspekt

Sadržaj

| | |
|---|----|
| 1. UVOD | 1 |
| 2. POVIJESNI PREGLED EUGENIKE..... | 3 |
| 3. METODE, PRAKSA I MJERE | 6 |
| 3.1. Pozitivna i negativna eugenika | 6 |
| 3.2. Sterilizacija | 7 |
| 3.3. Segregacija..... | 8 |
| 3.4. Infanticid..... | 8 |
| 4. EUGENIČKI POKRETI..... | 10 |
| 4.1 Velika Britanija..... | 10 |
| 4.2 SAD | 12 |
| 4.3. Njemačka | 14 |
| 4.4. Rusija | 15 |
| 5. EUGENIKA U SUVREMENO DOBA..... | 17 |
| 6. KRITIKA I ETIČKI ASPEKTI | 18 |
| 7. ZAKLJUČAK..... | 19 |
| 8. POPIS LITERATURE | 20 |

1. UVOD

Kroz ljudsku povijest brojna su društva težila tome da oblikuju svoje stanovništvo u potrazi za određenim idealima ili standardima. Od drevnih civilizacija koje su prakticirale selektivno uzgoj stoke do pojave socijalnog darvinizma krajem 19. stoljeća, koncept eugenike pojavio se kao formalizirana doktrina početkom 20. stoljeća. Inspirirani brzim razvojem znanstvenog razumijevanja, naročito biologije, i novim idejama napretka, eugeničari su nastojali primijeniti zakone genetske selekcije na ljudska bića, vjerujući da će time stvoriti zdravije, intelektualnije i društveno superiorne generacije. Eugenika je riječ grčkog podrijetla, izvedena od riječi *eu*, što znači „dobro, poželjno“, te *genos*, u prijevodu vrsta ili potomak (National Health Genome Research Institute). Generalno se eugenika shvaća kao ideja koja zagovara unaprjeđenje ljudske populacije na način da se kontroliranom reprodukcijom poboljšaju ljudski geni i time njihove karakteristike. Iako definicije variraju i nerijetko je upitno što se sve ubraja u eugeniku, u suštini ona označava pokušaj poboljšavanja i unapređivanja *genetskog bazena*. Važno je naglasiti kako se prvobitno namjera eugenike shvaćala pozitivnom, no sumnja u ovu ideju se pojavila kada su znanstvenici eugeničari počeli primjenjivati metode koje krše etička načela, inhibiraju ljudsku individualnost i raznolikost, te su zbog toga i danas etičke rasprave na snazi. Poželjno je istaknuti da ovaj rad nastoji kroz objektivnu leću predstaviti i analizirati argumente pobornika njegovog potencijalnog poboljšanja i protivnika koji kritiziraju ovu ideju, pozivajući se na diskriminacijsku praksu. Zadatak ovog rada nije osuditi ili odobriti ovakvu doktrinu već prikazati njezin utjecaj na društvo i koje su to suvremene implikacije.

U ovom radu se dublje istražuje eugenika, počevši od njenog povijesnog konteksta, koji seže još iz vremena Antičke Grčke, sve do 21. stoljeća. Istražuju se zatim filozofska razmatranja i rane teorije koje predstavljaju uporište eugenike, te značajni znanstvenici eugeničari i društva tj. institucije koje su ih podupirale te se nadovezuju odabrane države, čija je povijest obilježena eugeničkim praksama, programima i metodama. Sukladno tome, navedene su najčešće primijenjene metode te objašnjenje termina pozitivne i negativne eugenike. Poseban odlomak posvećen je socijalnom darvinizmu, teorija čiji su principi slični onima eugenike, no uz sličnosti, jednako su naglašene i razlike ovih ideja. Ono što je najvažnije su argumenti i ideali koje podupiru pobornici i protivnici eugeničke prakse. Važnost ovog poglavlja ogleda se u činjenici da eugenika u praksi nije dio prošlosti, već je partikularno široko primijenjena te se i u moderno doba vode rasprave. U konačnici ovog rada opisuje se utjecaj i značaj implementiranja eugeničkih programa i što možemo iz istih naučiti. Kritičkim pregledom prošlosti, sadašnjosti i potencijalne budućnosti

eugenike možemo pridonijeti dijalogu koji se bavi složenom interakcijom između znanosti, etike i temeljnih prava i dostojanstva svakog pojedinca.

2. POVIJESNI PREGLED EUGENIKE

Iako je termin skovan tek 1883. godine, nasljeđivanje i reprodukcija oduvijek su bili od velikog interesa. Oblici eugenike i sama ideja pojavili su se puno ranije u povijesti ljudske civilizacije. Plato je u svom djelu *Republika* predlagao kako država treba regulirati populaciju kontrolom ljudske reprodukcije, međutim, shvaćao je takav program ne bi bio općeprihvaćen (De Melo-Martin i Goering, 2022). Od ranih antičkih civilizacija prakticirao se infanticid koji podrazumijeva ubojstvo djece do prve godine života.

U kontekstu antičkog Rima, ubojstvo novorođenčadi bio je prihvatljiv čin, pri čemu je otac kao glavni u obitelji posjedovao moć činiti sa svojom djecom što je htio. No pronađeni su izvori koji navode zabranu ubijanja djece do navršene treće godine, osim u slučaju deformacije ili nekakvih neprirodnosti. (Bennett, 1923). Sličnu je situaciju moguće uočiti analizirajući život antičkih Grka. Spartanci su se bojali pada nataliteta pripadnika visoke klase, i istovremeno rasta broja robova i stanovnika niže klase. Kako bi suzbili taj nesrazmjer, kontrolirali su sklapanje brakova te bi „dobar“ brak nagradili, a „loš“ kaznili. Ujedno su regulirali ukupnu populaciju zabranom emigriranja i poticali ubojstvo djece s deformacijama, bolestima i hendikepom, koja su prethodno bila dovedena pred *geruziju* (spartanski senat) kako bi se djetetu presudio život ili smrt (Turner prema Alemdaroğlu, 2004).

Tijekom 18. stoljeća, kada je stopa nataliteta naglo porasla, britanski je akademik Thomas Malthus pisao i upozorio kako ljudska populacija raste eksponencijalnom, a količina resursa aritmetičkom brzinom. Ponudio je dva moguća rješenja – ili ograničiti mogućnost ljudske reprodukcije ili mogućnost izbijanja ratova, koji bi za uzrokovali veliku stopu smrtnosti (Levine, 2017). Potaknuti njegovim idejama, 1877. godine u Velikoj Britaniji osnovana je prva institucija za kontrolu rađanja pod nazivom Maltuška liga.

Razvoj raznih oblika transporta omogućio je mobilizaciju široj javnosti. Upoznavši se drugim kulturama i njenim pripadnicima, širenje europskog imperijalizma jačalo je formiranje mentaliteta o vlastitoj superiornosti naspram drugih, bila ona kulturalna, fizička, ekonomska ili intelektualna (Levine, 2017).

Suvremena eugenika kakvu poznajemo danas iznikla je Darwinove teorije evolucije. Tijekom 19. stoljeća, biologija kao znanstvena disciplina doživjela je svoj procvat, s naglaskom na genetiku. Potaknuti radom Gregora Mendela, biolozi su smatrali kako se određene zakonitosti nasljeđivanja uočene na biljkama, mogu jednako tako primijeniti na društvo. Britanski polihistor Francis Galton,

potaknut istraživanjima i radom svog rođaka Darwina, shvaćao je kako se, uz fizičke karakteristike, određeni atributi poput talenta i vještina također nasljeđuju (Turner prema Alemdaroğlu, 2004). Takvim razmišljanjem Galton je ljudsku jedinku reducirao na njene gene. Radovi Galtona bili su među najznačajnijima za eugeničare početkom 20. stoljeća, dok je sâm Galton definirao eugeniku kao proučavanje aktivnosti pod socijalnom kontrolom koje mogu poboljšati ili pogoršati rasne kvalitete buduće generacije, bile one fizičke ili mentalne (NHGRI). Smatrao je da je cilj eugenike poboljšanje kvalitete populacije, uzevši u obzir zdravlje, inteligenciju i tzv. „moralni karakter“ koji podrazumijeva snažan osjećaj za moral, energiju i žar za integritet, pouzdanost i osjećaj za društvene obaveze (Lynn, 2001: 4-5).

Podršku eugenici dao je i njemački biolog August Weismann, koji je tvrdio da germplazma, kao dio stanice održava organski kontinuitet koji se prenosi na sljedeću generaciju, neovisan je o okolišu (Turner prema Alemdaroğlu, 2004).

Svojim idejama Galton je okupio političare i ostale moćne figure koji su već prethodno bili zainteresirani za kontrolu populacije koju su pogađali problemi povezani sa siromaštvom, bolestima, urbanizacijom, imigracijom i dr. Na taj način osnovana su brojna eugenička društva koja su rješenja na tada moderne probleme etiketirali kao progresivnim (Dyck, 2013). Rana primjena eugenike bila je namijenjena kontroliranju ljudi koji pripadaju posebnim društvenim kategorijama poput onih niže klase na socioekonomskoj ljestvici te one koji su zbog svojih fizičkih ili mentalnih mana institucionalizirali (Dyck, 2013).

Do kraja prve četvrtine 20. stoljeća, ideje eugenike raširile su se diljem zemlje, pri čemu je eugenika postala akademska disciplina na brojnim sveučilištima. Osnovana su i posebna društva i institucije. Među prvim takvim institucijama ističu se Njemačko društvo za rasnu higijenu, Američko eugeničko društvo te Međunarodna federacija eugeničkih organizacija. Članstvo u ovakvim organizacijama bilo je rezervirano samo za one najpismenije, najškolovanije i najstručnije među srednjom klasom, a njih su činili gotovo isključivo oni zaposleni u medicini, znanostima, pravu, politici, obrazovanju, psihijatriji te novinarstvu, što se i proširivalo putem radova u ovim područjima. Iako su ideje eugenike bile raširene na cijelom političkom spektru, ipak je uži krug imućnih predstavljao uporište u političkoj sferi (Levine, 2017). S jedne strane, težnju za napredovanjem ljudske vrste podupirali su liberalni političari, dok su konzervativci u eugenici pronašli rješenje kako smanjiti broj siromašnih slojeva, mentalno bolesnih i pripadnike inferiornijih rasa. No, obje strane složile su se oko toga da su društvene pojave poput kriminala, nemoralnosti i alkoholizma bile nasljedne karakteristike (Turner prema Alemdaroğlu, 2004).

Prema Chin (2019) eugenika je lošu reputaciju stekla za vrijeme nacističke Njemačke čiji su programi uključivali najviše negativne i represivne metode poput sterilizacije, genocida i provedba eksperimenata na ljudima. Porazom Njemačke okončan je Drugi svjetski rat što je označilo propast eugeničkih pokreta i ljudskih eksperimentiranja, no prakse nisu u potpunosti prekinute (Chin, 2019, str. 1-3).

Krajem Drugog svjetskog rata obilježen je početak propadanja eugenike u smislu da su znanstvenici i šira javnost odbacivali nekadašnje uvjerenje o postojanju poveznice između socioekonomske klase i ljudske genetike (Mazumdar, 2011: 6). Eugenički su pokreti izgubili svoju prvotnu formu, a Mazumdar (2011) navodi kako je, konkretno u Velikoj Britaniji, jedan od razloga bilo poslijeratno stanje koje je promijenilo mentalitet društva i uspostavom države blagostanja rastao je egalitarizam.

3. METODE, PRAKSA I MJERE

3.1. Pozitivna i negativna eugenika

Neovisno o državi, ono što je zajedničko svim značajnim eugeničarima je činjenica da su zagovarali metode i pozitivne i, u nešto manjoj mjeri, negativne eugenike. Pod pozitivnom eugenikom ubrajamo metode kojima bi se, kontrolom ljudskih gena, povećao broj društveno poželjnih i dobrih atributa (Kevles, 1999: 436). Kao takva bi konkretno uključivala moralni odgoj i obrazovanje i naknade u obliku poreznih olakšica (Turner prema Alemdaroğlu, 2004: 129). Kevles ujedno navodi da negativna eugenika predstavlja poboljšanje društva na način da se one osobe koje posjeduju loše osobine isključe ili potpuno eliminiraju, Turner prema Alemdaroğlu (2004) navodi da su alkoholičari, kriminalci i hendikepirani, te određeni etniciteti bili žrtve metoda negativne eugenike među kojima se ubrajaju pobačaj, sterilizacija, predbračni i prenatalni pregledi, imigracijska ograničenja i dr.

Razlika između metoda o tome jesu li pozitivne ili ne postala je zamršena kada su znanstvenici počeli zlouporabljivati eugeničke metode, i time su kompletno sve metode stekle problematičnu i neprihvatljivu reputaciju, no unatoč tome, neke prakse poput biranja partnera (u svrhu prokreacije što genetički jače potomka) općenito u prihvaćeni u društvu (MacKellar, Bechtel, 2016: 35).

Prema Lynnu (2001), Galton je shvaćao da bi eugeničke metode trebale funkcionirati i biti primijenjene na isti način kao one u uzgoju biljaka i stoke, što bi rezultiralo, iako tek nakon nekoliko generacija, poželjnim ljudskim jedinkama. Bez obzira što se takva „haremska“ praksa provodila za vrijeme sultanata u Turskoj ili carstva u Kini, Galton je bio svjestan da će britansko društvo biti zgroženo takvim prijedlogom, što bi bilo protivno Galtonovom stavu da bi metoda trebala u jednakoj mjeri biti efektivna kao i društveno prihvatljivo (2011: 9-10).

Wilson (2014) navodi kako je potrebno još navesti kako neka negativna i pozitivna metoda često indirektno utječu jedna na drugu. U situacijama kada pozitivna metoda zahtijeva od određene populacije da primjerice, rađaju što više djece, time se sugerira kako oni koji ne spadaju u tu populaciju ih ne bi trebali ili, ovisno o strogosti zahtijeva, ne bi smjeli imati djecu. Pozitivna metode indirektno prerasta u negativnu što se moglo vidjeti u slučajevima imigracijskih politika, kada se potiče dolazak useljenika iz poželjnih mjesta, istovremeno se implicira da se iz ostalih mjesta koja nisu etiketirana kao poželjna, dolazak se takvih osoba odvraća (2014: 4-5).

3.2. Sterilizacija

Preciznije eugenička sterilizacija, može se definirati kao sterilizacija mentalno bolesne ili oštećene osobe, koja bi svoje negativne gene prenijela na potomstvo, ili bi kao osoba u takvom stanju bila nesposobna voditi brigu o djetetu (Birnbaum, 1961). Kao jedna od metoda negativne eugenike, sterilizacija je tijekom prve polovice 20. stoljeća bila je jedna od najraširenijih praksa, pri čemu su tisuće ljudi diljem Sjeverne Amerike te u europskim državama (Njemačka, Skandinavske države, Švicarska...) bile prisiljene na sterilizaciju (Turner prema Alemdaroğlu, 2004: 128).

Bashford i Levine (2012) navode kako bi se osiguralo da mentalno oboljele osobe ne prenesu svoje probleme na svoju djecu, prvo su kao takvi bili institucionalizirani, i zapravo oni koji su boravili u mentalnim institucijama su najviše podložni bili prisilnoj sterilizaciji, što i ne čudi s obzirom na porast broja takvih institucija u 19. stoljeću. Ujedno je sterilizacija bila shvaćena kao najpraktičnija i najisplativija praksa, i iako je bila najraširenija metoda koja je svoju primjenu pronašla u brojnim zemljama Amerike, Europe i Azije, ipak neke države poput Rusije odbijale su implementirati sterilizaciju, kao i negativne metode općenito (2012.: 9).

Prvi zakon o legaliziranju sterilizacije donesen je u saveznoj državi Indiani 1907. godine. Zakon se nadovezao i proširio postojeći program pokrenut 1905. godine u zatvoru Jeffersonville, pod vodstvom doktora Harvie Sharpa, koji je cijeli program pokrenuo uvjeren kako sterilizacija, točnije vazektomija, inhibira masturbaciju koja je bila asocirana s određenim psihološkim problemima (Reilly, 2015: 355). Međutim, praksa sterilizacije provodila se u institucijama za mentalno oboljele i prije zakonske legitimacije jer je pronašla snažnu potporu od strane medicinskog osoblja, a često je sterilizacija pacijentima bila preduvjet za izlazak iz takvih ustanova (Levine, 2017: 62).

Kao jedan od najokorjelijih zakona o sterilizaciji ističe se onaj u Njemačkoj pod nazivom *Zakon o prevenciji genetski nasljednog potomstva* (Law for the Prevention of Offspring with Hereditary Diseases) koji je na snagu stupio 14. srpnja 1933. godine. Cilj je ovog zakona bio je prisilnom sterilizacijom spriječiti prijenos nasljednih bolesti, a podložan ovom zakonu bio je onaj tko je spadao u jednu od devet određenih skupina ljudi, a činili su ih alkoholičari, ljudi koji pate od epilepsije, shizofrenije i dr. Uz to, ovim je zakonom odobreno preko 300 000 sterilizacija, što dobrovoljnih, ali u većoj mjeri prisilnih (Law for the Prevention of Offspring with Hereditary Diseases).

3.3. Segregacija

Prema Bashford i Levine (2012: 9), uz sterilizaciju, segregacija onih koji su etiketirani kao slaboumni bila je najekstremnija eugenička mjera. Tijekom posljednjih desetljeća 19. stoljeća. Britanci su interpretirali stanja kao što su slaboumnost i poteškoće u učenju kao genetski nasljedna, stoga je rasla zabrinutost da će britansko društvo postepeno degenerirati (Keenan, 2006: 94). Keenan (2006) ujedno navodi kako su zagovornici eugenike uspjeli pridobiti zapadnoeuropske zemlje na svoju stranu, predloživši im da mentalno nesposobne izoliraju od ostatka „normalnog“ društva te da ih se segregira u posebne komunalne jedinice i institucionalizira.

Prema Larsonu (1991), Britanska je vlada godine 1904. godine osnovala tzv. Kraljevsku komisiju (eng. Royal Commission) sa svrhom preispitivanja postojećih i predlaganja novih načina kako i što učiniti s onima koji su dijagnosticirani kao slaboumni i mentalno zaostali. Na jednom od sastanka, nakon ispitivanja stotinu stručnjaka koji su se bavili s mentalno oboljelim osobama, većinski je odlučeno kako je najbolje rješenje takve osobe institucionalizirati i razdvojiti ih prema spolu, kako se dalje ne bi mogli razmnožavati (1991: 48).

Međutim, kako navodi Woodhouse (1982), dio eugeničara nije podupirao segregaciju, već su zagovarali sterilizaciju, koja je shvaćena kao učinkovitija i efektivnija metode, koja je svoju primjenu pronašla u saveznoj državi SAD-a. Ipak, svijest o slaboj prihvaćenosti sterilizacije kao metode među britanskim društvom prisililo je eugeničare da pritvor pod nadzorom i segregaciju prihvate kao optimalno rješenje (1982: 129)

3.4. Infanticid

Najranije sredstvo regulacije kvalitete i kvantiteta populacije bio je infanticid ili čedomorstvo. Kao prva mjera kontrole stanovništva, infanticid je u jednom periodu bio univerzalni običaj koji je bio raširen na svakom kontinentu, pri čemu su češće bila usmrćena ženska djeca (jer su muškarci bili smatrani vrijednijom imovinom) (Robinson, 2007: 217). Poznato je već kako se ono prakticiralo za vrijeme antičke Grčke i Rima, kada su očevi imali moć iz bilo kojeg razloga dati ubiti svoje dijete (Pernick, 1996: 19). Pojavom kršćanstva praksa se infanticida značajno smanjila, no selekcija partnera s obzirom na (ne)pripadnost eliti i dalje je bila na snazi. Za vrijeme 17. stoljeća, britanski su se liječnici protivili čedomorstvu iz društveno motiviranih razloga, a općenito su liječnici pod utjecajem humanitarnih pokreta počinjali osuđivati infanticid (Pernick, 1996: 21).

Međutim, sredinom 19. stoljeća zabilježeno je nekoliko slučajeva u kojima su liječnici namjerno uskraćivali liječenje novorođenčadi, a period 1870ih liječnici su javno iznijeli svoj stav kako odbijaju pružiti medicinsku njegu „defektnim“ bebama (Pernick, 1996: 22). Pernick također navodi da, s obzirom na rast prihvaćenosti eutanazije i eliminiranje nesposobnih, takva je novorođenčad prva bila izložena negativnih eugeničkim praksama.

4. EUGENIČKI POKRETI

Iako je prvo opisana kao znanost, eugenika je vrlo brzo poprimila karakteristike pokreta. Taj pokret nije bio međunarodnog karaktera, već se on širio u svakoj državi, ovisno o njenim kulturalnim i političkim posebnostima (Turner prema Alemdaroğlu, 2004). U periodu od 1890. do 1930. godine, eugenički su pokreti zauzeli svoje mjesto u više od 30 zemalja diljem svijeta (Adams, 1990). Do kraja drugo desetljeća 20-og stoljeća, eugenika se proširila u globalni pokret, pri čemu je svaka država provodila svoje programe, sukladno cilju i mogućnostima. Svoje odobrenje eugenika je pronasla među vladom država poput Meksika, Njemačke, Engleske, Italije, Kanade, Sjedinjenih Američkih Država i brojnih drugih (NHGRI). Države Latinske Amerike bile su zabrinute time da se nasljednost može pogoršati vanjskim čimbenicima, stoga su naglašavali važnost i vodili brigu o javnom zdravstvu, natalnoj skrbi i spolnom zdravstvu i higijeni. Međutim, eugeničari u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama bili su okupirani redukcijom stanovništva jer se vjerovalo da pogoršanju populacije prijete oni „degenerirani“, „zaostali“ i „nemoralni“ koji se ne bi pokazali korisnima društvu jer su biološki predispozicionirani za kriminal, nemoral i bolesti (Francis, 2019).

4.1 Velika Britanija

Velika Britanija ističe se kao važna država jer je predstavlja uporište suvremene eugenike. Unatoč nedostatku čvrstih i konkretnih dokaza njegovoj teoriji, revizijom Mendelovih zakona nasljeđivanja, Galtonove ideje su krajem 19. stoljeća stekle veliku popularnost i prihvaćenost u Britaniji, ponajviše među srednjom i višom klasom. Charles Darwin, iako je u početku pokazao neslaganje s Galtonovim stajalištem, čitajući njegova djela promijenio je svoje stavove o nasljeđivanju (Garver i Garver, 2001: 109; Lynn, 2001: 19).

Svoju potporu, eugenika je pronasla među profesionalnom klasom koji su se bojali rastuće populacije siromašnih, jer su smatrali da takvu društvenu klasu čine oni s visokom stopom fertiliteta, ali i niske inteligencije (Turner prema Alemdaroğlu, 2004). Osim očuvanja i jačanje visoke klase, ono nije bilo jedini razlog priklanjanju eugeničkim idejama. Sastavni je dio britanske eugenike bio očuvanje tadašnjeg britanskog carstva, sprječavanje miješanja rasa te zaštita engleskog društva od degeneracije koju je donijela prekomjerna imigracija (Turner prema Alemdaroğlu, 2004: 130).

Pristaša eugenike bio je još Herbert Spencer, poznati britanski filozof i sociolog. Iz jednog pesimističnog kuta gledanja, Spencer je tvrdio kako prirodna selekcija djelovala u korist onih nesposobnih, iz razloga što su takvima pomagale i brigu o njima vodile razne institucije, koje bi sprječavale prirodnu eliminaciju (Lynn, 2001: 19). Uz Spencera vežemo socijalni darvinizam, teorija koja tvrdi da je ljudsko društvo hijerarhijski organizirano, a poredak je bio određen istim principima koji određuju biološki poredak. Čuvena je izreka socijalnih darvinista bila „opstanak najjačih“ (Kliewer i Drake, 1998: 100)

S obzirom na sve veću prihvaćenost, u Britaniji je 1907. godine osnovana Eugenics Education Society (EES), organizacija koja je bila zainteresirana za biologiju društvene probleme (Mazumdar, 2011). Galton je bila ponuđena funkcija predsjednika, i iako je isprva oklijevao članstvo, prihvatio je poziv je postao prvim predsjednikom EES-a (Kevles, 1985). Prema Brignell (2010), organizacija je provodila kampanje za sterilizaciju i restrikciju brakova, a cilj EES-a bio je promicanje eugeničkog obrazovanja i ideja, a s obzirom da su problemi bili od šireg socijalnog interesa, članstvo u organizaciji uz brojne biologe i društvene znanstvenike, činili su i socijalni aktivisti (Mazumdar, 2011: 1; Chitty, 2007: 2). Iako organizacija nije brojala puno članova, svojim radovima ističu se pisci H. G. Wells, G. B. Shaw i biolog Julian Huxley.

Vodeći predstavnik eugenike početkom 20. stoljeća bio je Karl Pearson, britanski matematičar koji je izrazio kako prirodna selekcija u zapadnjačkim državama više nije na djelovanju, tvrdeći da moderne institucije pomažu onim nesposobnima pred kojima se upravo zbog njihovog visokog fertiliteta borbe postavljaju. Takva društvena situacija može dovesti do smanjenja fertiliteta onih fizički i mentalno sposobnih, a jedino rješenje Pearson je vidio intervencijom eugenike (Lynn, 2001: 20). Visoke mentalne i fizičke sposobnosti je izjednačivao te je pretpostavio kako te karakteristike posjeduje profesionalna klasa. Pearsonu je tadašnja britanska demografija predstavljala opasnost jer je tvrdio da je država u stanju intelektualnog opadanja, a izvor toga bile su institucije koje su ekonomski poticale Britance na rađanje (Kevles 1985). Nakon smrti Francis Galtona, Pearsonu je ponuđeno bilo mjesto predsjednika EES-a, no on je odbio tvrdeći kako ne želi formalnu odgovornost prema organizaciji, k tome, htio je nastaviti baviti se detaljnim statističkim istraživanjima, što je bio jedan od nedostataka organizacije (Mazumdar, 2001: 43).

U periodu između 1920. i 1960. godine, velika imena u područjima prirodnih i društvenih znanosti podupirala je ideje eugenike do određene mjere. Među njima isticao se Ronald Fisher, profesor na sveučilištu u Cambridgeu koji je podučavao genetiku i ubrzo postao pristaša eugeničkih ideja, a ujedno je bio osnivač Cambridge University Eugenics Societyja (Bodmer i sur., 2021: 568)

Svojim istraživanjima naveo je dokaze kako su socioekonomski status i fertilitet u obrnuto proporcionalnom odnosu čemu je u prilog išla činjenica kako oni niže klase imaju i najveći broj djece, sukladno tome, porastom klase opadao je fertilitet. Pretpostavio je da se navedeni odnos moralnog karaktera i intelekta i fertiliteta pojavljuje u svim razvijenim civilizacijama te je ovakva sudbina neizbježna i za Britaniju (Lynn, 2001: 20).

Unatoč širokoj prihvaćenosti i potpori, Britanska vlada djelovala je ograničeno, a pod utjecajem radničke klase i Crkve, vlada nije poduzimala drastične eugeničke mjere što se pokazalo odbijanjem zakona koji bi legalizirali nametnutu sterilizaciju, stoga su aktivnosti eugenike ostale domena EES-a (Turner prema Alemdaroğlu, 2004: 130-131).

4.2 SAD

Početak 20. stoljeća, SAD se našao u situaciji naglih ekonomskih i društvenih promjena – industrijalizacija, urbanizacija, imigracije iz prekomorskih država, ali i s juga države. Alkoholizam, kriminal, nezaposlenost, prostitucija i izopačenost predstavljali su neke od problema američkog društva, za koje se smatralo da su rezultat nasljedstva i kao takvi su se mogli kontrolirati metodama koje su predlagali eugeničari (Au, 2014: 46; Garver i Garver, 1991: 1110). S obzirom na takvo stanje, za Ameriku se može reći kako je bila spremna na eugeniku prije nego je ona bila formalno začeta. Negativne, restriktivne mjere pronašle su svoje mjesto među američkim eugeničarima, koji su bili uvjereni da su oni „nesposobni“ bili beskorisni i neproduktivni za društvo, drugim riječima „podljudi“. Zastrašeni mogućnošću da postanu ugroženi migrantskim pridošlicama, najugledniji slojevi američkog društva priklanjali su se idejama eugenike (Black, 2012). Dvadeseto stoljeće reklamiralo kao stoljeće progresa jer je u desetljećima prije vladala žestoka rasna i društvena nepravda i nejednakost koji su htjeli Ameriku preobraziti u državu egalitarizma. Programi grupa za građanska prava, novostvorenih radničkih sindikata i feminističkih pokreta zahtijevali su jednakost i pravednost za sve društvene skupine, dok su se istovremeno stvarale rasističke i diskriminirajuće organizacije, među najpoznatijima Ku Klux Klan, koji su se borili za čistoću američke nacije (Au, 2014: 46).

Uvjereni su svoju superiornost i rasnu čistoću, američkim eugeničarima i aktivistima nije smetala činjenica da su Francis Galton i njegovi pristaše bili suočeni s intelektualnim neprihvatanjem eugeničkih ideja, niti to da su i sami britanski eugeničari izjavili kako dokazi i argumenti u korist

eugenike nisu dosegli dovoljno visoku znanstvenu razinu da oblikuju politiku i provedbu odgovarajućih mjera (Black, 2012).

Kako je genetika i nasljedstvo postalo od velikog interesa, u početnim desetljećima 20. stoljeća eugenički je pokret rastao, stoga se javila potreba za institucijom koja bi promovirala ideje i programe široj javnosti. Tako je osnovano 1926. godine Američko eugeničko društvo (*American Eugenics Society*), kao rezultat kontinuiranih pokušaja osnivanja i revitalizacija organizacija koje bi se bavile promicanjem ideja američkih eugeničara (Osborn, 1974: 115).

Glavne mete za provedbu eugeničkih mjera bili su oni etiketirani kao mentalno i psihički bolesni, stoga je eugenika, zbog objašnjena između nasljedstva i bolesti koju je pružala, stekla popularnost među američkim psihijatrima. Medicinsko osoblje u državnim ustanovama za psihičko i mentalno oboljele osjećalo se zarobljeno jer nisu uspjeli pronaći rješenje na mnoštvo pacijenata za koje se nije znalo ni uzrok niti lijek za njihovo stanje (Dikötter, 1998). U međuratnom razdoblju, zabrinutost glede pitanja reprodukcije, rasne antropologije i nasljedstva je rasla, a psihijatri i ostalo medicinsko osoblje su se prilagodili zahtjevima države i političara te su, kako bi smanjili državne troškove, stvarali, promovirali i provodili restriktivne mjere, konkretno sterilizaciju i imigracijska ograničenja (Dikötter, 1998: 470). Tako je Indiana 1907. godine bila prva savezna država koja je ozakonila prisilnu sterilizaciju koja bi se provodila na onim zatvorenicima koji su bili etiketirani kao „ludi, idioti, imbecili i slaboumni“, ali i na silovatelje, narkomane, seksualno devijantne i zločince općenito. Svaki poseban slučaj morao je odobriti odbor stručnjaka izabran od strane svake savezne države, a do 1931. godine prisilna se sterilizacija provodila u 30 američkih saveznih država, od tada 48 i broji se preko 60 000 slučajeva (Garver i Garver, 1991: 1111; NHGRI)

Zasigurno je najistaknutija ličnost američke eugenike bila Charles B. Davenport, profesor zoologije na sveučilištu u Chicagu, koji je zagovarao i predlagao zakone koji bi ograničili „inferiornu krv“ da se proširi među općom populacijom. Zahvaljujući njemu, eugenika je dominirala Amerikom 20-ih godina prošlog stoljeća. Davenport se uglavnom bavio biljkama i životinjama, proučavajući zakone nasljedstva, koje je kasnije htio ispitati i provesti na ljudskoj populaciji (Au, 2014: 46; Farber, 2008: 243). U svojoj je knjizi „Heredity in Relation to Eugenics, objavljenoj 1911. godine, prikupio je dokaze ljudskog nasljeđivanja, sugerirajući da bi se primjenom njegovih zaključaka ljudska vrsta poboljšala te da bi država trebala intervenirati u ljudsku reprodukciju (Lawrence, 2011). U članku pod nazivom „The Effects of Race Intermingling“ pisao je kako miješanje rasa uzrokuje neravnotežu i nesklad između psihičkih, fizičkih i mentalnih osobina, i da *hibridizacija* različitih rasa čini neučinkovit i loš narod, što

rezultira visokim mortalitetom (Davenport, 1917: 367). Bio je urednik nekoliko eugeničkih časopisa i član brojnih takvih društava. Međutim, njegovi su radovi bili puni diskriminirajućih pretpostavki koje su znanstvenici kasnije i odbacili, a zbog fokusa na rasnu čistoću i utjecaja na njemačke eugeničare u vrijeme nacizma, Davenportovo je znanstveno nasljeđe potisnuto u drugi plan (Encyclopedia Britannica, 2023).

4.3. Njemačka

U Njemačkoj je eugenika zauzimala bitnu ulogu u području medicine, a predviđeno je bilo u obliku trodjelne podjele zdravstvene skrbi koja je obuhvaćala javno zdravstvo, medicinsku skrb za pojedinca te eugenika za rasu. Vodeći je pokret bio u Njemačkoj, koji je, kao i pokreti u ostalim državama, imao svoje specifičnosti. Jedna od njih bila je razlika u stavovima, u smislu da su neki eugeničari bili žestoki rasisti i antisemitisti, dok je bilo i antirasista, ali i onih koji su bili politički lijevo orijentirani (Wikler, 1999: 184-185). Ono što je Galton bio za britansku eugeniku, to je Ernst Haeckel bio za njemačku. Haeckel je bio cijenjeni biolog, zoolog i darvinist, no i okorjeli rasist koji je podupirao ideju o savršenom njemačkom narodu, a svojim je javnim govorima o nasljedstvu djelomično oblikovao nacističku ideologiju (David, Felischhacker i Hohn, 1988: 88).

U suvremeno doba eugenika je uvriježena kao dosta kontroverzna, kompleksna i teška tema. Kao što je već poznato, pokret je bio široko rasprostranjen u brojnim zemljama, ali je ipak slučaj u Njemačkoj bio najzabrinjavajući, što je zapravo rezultiralo lošom reputacijom eugenike (Adams, 1990: 8). Pokret je aktivan bio već na izmaku 19. stoljeća kada je zaživio pojam „rasne higijene“ (njem. *Rassenhygiene*), a Alfred Ploetz i Wilhelm Schallmayer, koji su bili zabrinuti ekonomskom i društvenom situacije Njemačke, postali su središnje figure u prvim desetljećima 20. stoljeća. Nagla industrijalizacija, ekonomska recesija te pad nataliteta i visoka smrtnost rezultirali su smanjenjem njemačke populacije za pola u periodu od samo 45 godina. a sve je navedeno davalo osjećaj propadanja države. K tome i brojne političke krize koje su posljedično dovele do raspuštanja njemačke vlade (Garver i Garver, 1991: 1112; Turner prema Alemdaroğlu, 2006: 130). Ploetz i Schallmayer tvrdili su još da uz smrtnost sposobnih njemačkih vojnika, oni muškarci koji nisu ispunjavali uvjete da se bore na ratištu, bili su poslani doma, reproducirali se i dodatno su svojim „nesposobnim“ genima doprinijeli propadanju njemačke populacije. Iako se u početku ciljalo na očuvanje i osnaživanje njemačke nacije, neovisno o etničkoj pripadnosti, kasnije su eugeničari nastojali očistiti i ukloniti one koji nisu odgovarali profilu savršenog Nijemca, a među takvim skupinama ubrajamo crnce, židove i Slavene (Garver i Garver, 1991: 1112).

Eugenika je bila srž nacističke ideologije, naglašavajući stvaranje čistokrvne nordijske rase. Kako bi uspjeli ostvariti tj. povratiti plemenitost njemačkog naroda, potrebno je bilo pročistiti genetski bazen. Jedan od izlaza ogledao se u već popularnoj sterilizaciji, eutanaziji te najekstremnije mjere u obliku koncentracijskih logora. Ove su mjere bile dopunjene drugim oblicima intervencije reprodukcije, od odbora koji su odlučivali je li osoba s nekom bolešću bila zaslužila stvoriti potomstvo, do programa selektivnog rađanja budućih SS-ovaca (Wikler, 1999: 186). Uz ove mjere i programe, navodi se kako su se eugeničke ideje doprle do škola i sveučilišta, provlačivši se kroz znanstvena područja biologije, medicine, antropologije, itd.

Proučavajući eugeničke zakone u SAD-u, Adolf Hitler je koristeći eugeniku kao opravdanje pokušao institucionalizirati antisemitističke mjere. Rasna čistoća i dominacija postali su fokus Hitlerove nacističke ideologije, koja je na svom vrhuncu diktirala kako će ljudi živjeti i umrijeti. Iza kulisa vladali su njemački znanstvenici koji su bili Hitlerova nevidljiva ruka koja je odlučivala kako i što učiniti s bolesnim pojedincima (Black, 2003: 4-5).

U svojim počecima, nacistička propaganda i eugenički programi bili su odobreni i priznati od strane eugeničara u SAD-u te su se ponosili svojim zakonima o eutanaziji i sterilizaciji. No, nakon završetka Drugog svjetskog rata, eugenika je počela gubiti na popularnosti, a ostale su se države pokušale odmaknuti od i odbacivati njemačku eugeniku. Naročito je Američka vlada pokušala zaboraviti svoje dobre odnose s Njemačkom i pozivala je mlade Amerikance u rat, propagirajući eugeniku kao opasnost nacionalne sigurnosti (Wikler, 1999: 186). Ujedno su se brojni eugenički časopisi prestali izdavati, a organizirana su društva postepeno gubila sljedbenike i mogla su se ili potpuno raspasti ili preimenovati i fokus premjestiti na druge aktualne probleme.

4.4. Rusija

Usprkos tome što je u posljednjih par desetljeća popriličan broj dokumenata postao dostupan, pozornost posvećena eugenici u Rusiji relativno je mala stoga je njena povijest ostala neistraženo područje (Bashford, Levine, 2012, str. 413).

U odnosu na države Zapadne Europe kao što su Britanija i Njemačka, eugenika u Rusiji nije povlačila poveznicu s klasnom strukturom, politikom ili pak društvenim promjenama i problemima. Ruska povijest početkom 20. stoljeća obilježena je nestabilnošću izazvanu ratovima, revolucijama te novim društvenim i političkim poretom (Adams, 1990, str. 154). Razvoj eugeničkih ideja u Rusiji kočila je činjenica kako je država bila rascjepkana na puno etničkih

manjina, slaba naseljenost i velik teritorij, te ovisnost države o poljoprivrednoj industriji koja je bila najvažnija, stoga rusko stanovništvo nije pokazalo interes za ideje nalik onima zapadne Europe (Bashford, Levine, 2012, str. 414).

Kako navodi Krementsov (2011), eugenika u Rusiji podijeljena je na tri epohe: Carska (1900.-1917.), boljševička (1917.-1929.) te Staljinistička (1930.-1939.), pri čemu sva ima svoja posebna obilježja. Zamah industrijalizacije, razvoj znanstvenih područja te probijanje eugeničkih rasprava među stručnjacima i široj javnosti karakteriziralo je prvu epohu, no nedostatak se ogledao u tome što nije iznikao organizirani pokret, dok se u drugoj epohi, potaknuta međunarodnim organizacijama i konferencijama, eugenika počinje zauzimati mjesto u obrazovnim institucijama (Krementsov, 2011, str. 69). Kao posljedica katastrofalnih komunističkih sukoba, rusko stanovništvo značajno smanjilo, stoga je Aleksandar Serebrovski, zabrinut za svoju državu, predložio da se uvede umjetna oplodnja, ali isključivo koristeći spolne stanice kvalitetnih jedinki (MacKellar, Bechtel, 2016, str. 24). U posljednjoj se epohi situacija drastično mijenja, u smislu da se pojavljuju napadi na eugeniku koji su, bili izraženi u političkoj, institucionalnoj i političkoj sferi, a MacKellar i Bechtel (2016) navode da je posljedica takve situacije bio Staljinov protivnički stav prema eugenici, tvrdeći kako se kosi s marksističkom ideologijom.

Ruski su eugeničari ideološki preuzeli puno toga od onih iz Britanije, SAD-a i Njemačke, no ono što ih je razlikovalo što Rusi nisu bili preokupirani pojmovima klasne i rasne pripadnosti niti su podupirali metode negativne eugenike (Bashford, Levine, 2012, str. 414). Nacisti su u Njemačkoj, Austriji i drugim okupiranim državama eutanazirali oko 75 000 ljudi, a ukupan broj slučajeva prisilne sterilizacije premašuje 40 000 (NHGRI).

5. EUGENIKA U SUVREMENO DOBA

Eugenička misao jenjavala nakon Drugog svjetskog rata, no otkrićem molekule DNK 1953. godine Francis Crick i James Watson su potaknuli mnoge na istraživanja gena, u smjeru onoga što danas poznajemo kao genetički inženjering. Iako se nije koristio termin eugenika, ono što je ostalo isto bila je ideja o manipuliranju nasljednosti osobina te narativ kako se genetski bazen društva pogoršao. Nova eugenika zadržala je izvorni cilj, ali zahtijevala promjena metoda na one prihvatljivije. U svrhu promoviranja nove eugenike, nekadašnje su eugeničke institucije bile preimenovane. Tako je *American Eugenics Society* dobio blaže i prihvatljivije ime *The Society for Biodemography and Social Biology* (Hansen, Janz i Sobsey, 2008: 105) Mogućnost uklanjanja bolesti i deformacija, kao i očuvanje i jačanje poželjnih gena pojava je koja je rezultirala eksplozijom inovacija u genetskim istraživanjima i tehnologiji. Ljudski genom temeljito je bio istražen i mapiran je njegov sveobuhvatan slijed, što je za posljedicu donijelo mogućnosti za promjenu bioloških, socijalni i psiholoških aspekata ljudske populacije. Kako predmet proučavanja nisu više bili zasebni geni, već cjeloviti ljudski genom, Aultman opisuje to ne kao novu eugeniku već koristi termin *eugenomika* (Aultman, 2006: 29; Hansen i sur., 2008: 105).

Genetsko savjetovanje kao ni metode uvjeravanja pojedinaca o donošenju reproduktivnih odluka na osnovu vlastitih interesa (iako su u pozadini bili širi društveni interesi) ne shvaćaju se kao moderna eugenička politika. Genetska savjetovanja nemaju velik utjecaj na širi genetski bazen, ali njihova svrha je dvostruka – pomoći obiteljima u donošenju važnih odluka glede potomstva te smanjene i sprječavanje budućih troškova u javnom zdravstvu (Hansen i sur., 2008: 106).

Poseban naglasak u ovom poglavlju stavlja se na CRISPR-Cas9, alat genetičkog inženjerstva koji je zbog niske cijene, jednostavnog dizajna, učinkovitosti i kratkog ciklusa u laboratorijima diljem svijeta najkorištenija tehnologija uređivanja genoma. Punim imenom *Clustered regularly interspaced palindromic repeats* tehnologija je koja omogućuje ispravljanje pogrešaka u genomu na način da (de)aktivira gene u stanicama organizama na jeftin, brz i relativno lagan način. Provedena istraživanja pokazala su se uspješnim u ispravljanju DNK kod miševa, a na sličan se način mogu i ljudski embriji modificirati (Redman, King, Watson i King, 2016; 213). CRISPR-Cas9 potencijalno bi mogao biti korišten pri liječenju bolesti poput hepatitisa, karcinoma, visoki kolesterol... odnosno one bolesti koje imaju genetsku komponentu. Trenutno se ne koristi na ljudima, već na izoliranim ljudskim stanicama i životinjama, a pretpostavka je da će testiranje na ljudskim jedinkama biti provedeno tek za nekoliko godina (YourGenome).

6. KRITIKA I ETIČKI ASPEKTI

Eugenika svugdje gdje se pojavila bila je kritizirana od strane raznih vjerskih organizacija, znanstvenika, političara i drugih. U stvarnosti su se njene metode rijetko uspješno provodile ili su bile ograničene. Na prvu se pomisao čini kako je na kritike naišla tek u kasnijim desetljećima 20. stoljeća, međutim, kako se pojavljivao velik broj pristaša, u jednakoj mjeri su se istovremeno pojavljivali i protivnici (Levine i Bashford, 2012: 18).

Među glavnim kritikama upućene eugenici bile su da je u suštini nemoralna. Moralno je neprihvatljivo da država ili neka institucija intervenira u reprodukciju ljudi te zadiranjem, ograničavanjem ili prisiljavanjem na istu krši njena temeljna prava i slobode. Drugo, jedno od temeljnih pitanja je što uopće znači idealna ljudska jedinka, što su i tko određuje poželjne karakteristike. Poželjnost osobina bila je relativna s obzirom na prostorne i vremenske okolnosti, te tko je tada bio na vlasti i tko je uopće provodio eugeničke mjere (Caplan, McGee i Magnus, 1999).

Wikler navodi kako je bilo malo zagovornika kršenja temeljnih ljudskih prava na reprodukciju i tjelesni integritet, a direktno su ta prava bila prekršena u slučajevima sterilizacije i eutanazije. Ne smije se zaboraviti niti na oblike diskriminacije koju su bili poprilično transparentni, s obzirom da su kriteriji bili na osnovi rase, klase, etniciteta i drugih većih društvenih kategorija (1999: 187).

Kao i praksa, znanstvena podloga eugenike također je bila meta kritike jer zapravo ona gotovo nije ni postojala. Temelj je eugenike bio genetski determinizam – vjerovanje da su sve nepoželjne osobine, od onih trivijalni pa sve do bolesti, bile genetski urođene te da su se oblicima eliminacije one mogle prevenirati. Potpuno se zanemarila komponenta utjecaja okoliša i okoline s kojom se suočava osoba, a činjenica je da nas kao i geni, oblikuju i vanjski, neurođeni faktori (Epstein, 2003: 472). Ujedno je ljudski fenotip bio proučavan na dosta pojednostavljen način. Tendencija je eugeničara bila da površno i opširno shvaćaju pojave kao što su kriminal, slaboumnost, demencija i sl. (Allen, 2011: 316).

7. ZAKLJUČAK

Eugenika je kompleksna i teška tema koja i u suvremeno doba zauzima mjesto u etičkim raspravama. Kao ideja koja je začeta na mendelizmu, dominirala je krajem 19. i početkom 20. stoljeća te se prožimala u političkoj i znanstvenoj sferi. Kroz njenu povijest, eugenika je za cilj imala stvaranje kvalitetnog i savršenog genetskog bazena, i time opću ljudsku populaciju. Praksa se, međutim, provodila na diskriminatoran način, koristeći i implementirajući metode i mjere koje su ljude dijelile i izdvajale na osnovu boje kože, klase, invalidnosti i dr. Time su se nesputano kršila temeljna ljudska prava. Potencijalno eugenička praksa može smanjiti prevalenciju bolesti u ljudskoj populaciji, no njene implikacije sukobljavaju se s univerzalno prihvaćenim etičkim načelima. Ovaj je rad prikazao povijest njenog početka, kako se ideja u obliku pokreta manifestirala u različitim državama, koje su metode bile najkorištenije te kako su uopće bile provedene u doba kulminacije eugenike, a kako ona izgleda danas te koje su glavne kritike na istu. Zloupotreba metoda, naročito za vrijeme nacističke Njemačke (uz koju se eugenika uglavnom i asocira) svele su eugeniku na potpuno negativnu ideju, koja je inherentno zla i nemoralna. Naglašavam kako želja i pokušaj da se ljudski kolektivitet poboljša u biološkom smislu nije samo po sebi zlo, ali povijest nam svjedoči kako ljudska manipulacija gena ne donosi društveni prosperitet, već potpuno obratno. Kao društvo, odgovorni smo pronaći rješenja za probleme poput nasljednih bolesti u skladu s etičkim i humanim načelima, da istovremeno uzimamo u obzir vrijednost i dostojanstvo svakog pojedinca.

8. POPIS LITERATURE

- 1) Adams, M. B. (Ed.). (1990). *The Wellborn science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia*. Oxford University Press
- 2) Alemdaroğlu, A. (2006). Eugenics, modernity and nationalism 1. In *Social Histories of Disability and Deformity* (pp. 126–141). Routledge.
- 3) Au, W. (2014). *Rethinking multicultural education: Teaching for racial and cultural justice* (2nd ed.). Rethinking Schools.
- 4) Aultman, J. M. (2006). Eugenomics: Eugenics and ethics in the 21st century. *Genomics, Society, and Policy*, 2(2). <https://doi.org/10.1186/1746-5354-2-2-28>
- 5) Bashford, A., Levine, P. (2012). *The oxford handbook of the history of eugenics*. Oxford University Press.
- 6) Bennett, H. (1923). The Exposure of Infants in Ancient Rome. *The Classical Journal*, 18(6), 341–351.
- 7) Birnbaum, M. (1961). Eugenic sterilization: a discussion of certain legal, medical, and moral aspects of present practices in our public mental institutions. *JAMA: The Journal of the American Medical Association*, 175(11), 951–958. <https://doi.org/10.1001/jama.1961.03040110015004>
- 8) Black, E. (2003). The horrifying American roots of Nazi eugenics. *San Francisco Chronicle*, 11.
- 9) Black, E. (2012). *War against the weak: Eugenics and America's campaign to create a master race*. Dialog Press.
- 10) Bodmer, W., Bailey, R. A., Charlesworth, B., Eyre-Walker, A., Farewell, V., Mead, A., Senn, S. (2021). The outstanding scientist, R.A. Fisher: his views on eugenics and race. *Heredity*, 126(4), 565–576. <https://doi.org/10.1038/s41437-020-00394-6>
- 11) Brignell, V. (2010). The eugenics movement Britain wants to forget. *New Statesman*
- 12) Chin, J. L. (2019). *Eugenics in the 21st century*. City University of New York (CUNY).
- 13) Chitty, C. (2009). *Eugenics, Race and Intelligence in Education*. Continuum International Publishing Group
- 14) Davenport, C. B. (1917). The effects of race intermingling. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 56(4), 364–368. <http://www.jstor.org/stable/983966>
- 15) David, H. P., Fleischhacker, J., Hohn, C. (1988). Abortion and eugenics in Nazi Germany. *Population and Development Review*, 14(1), 81. <https://doi.org/10.2307/1972501>

- 16) De Melo-Martin, I., Goering, S. (2022). Eugenics. In E. N. Zalta, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2022). Metaphysics Research Lab, Stanford University
- 17) Dikotter, F. (1998). Race culture: Recent perspectives on the history of eugenics. *The American Historical Review*, 103(2), 467. <https://doi.org/10.2307/2649776>
- 18) Dyck, E. (2013). *Facing Eugenics: Reproduction, Sterilization, and the Politics of Choice*. University of Toronto Press
- 19) *Eugenics and scientific racism*. (n.d.). Genome.gov. Pristupljeno 16. kolovoza, 2023, from <https://www.genome.gov/about-genomics/fact-sheets/Eugenics-and-Scientific-Racism>
- 20) Farber, S. A. (2008). U.S. scientists' role in the eugenics movement (1907–1939): A contemporary biologist's perspective. *Zebrafish*, 5(4), 243–245. <https://doi.org/10.1089/zeb.2008.0576>
- 21) Francis, L. (2019). *The oxford handbook of reproductive ethics*. Oxford University Press
- 22) Garver, K. L., Garver, B. (1991). Eugenics: past, present, and the future. *The American Journal of Human Genetics*, 49(5), 1109–1118.
- 23) Hansen, N. E., Janz, H. L., Sobsey, D. J. (2008). 21st century eugenics? *Lancet*, 372, S104–S107. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(08\)61889-9](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(08)61889-9)
- 24) Keenan, P. (2006). Learning Disability - A life cycle approach to valuing people. *Tizard Learning Disability Review*, 11(4), 45–45. <https://doi.org/10.1108/13595474200600037>
- 25) Kevles, D. J. (1985). *In The Name of Eugenics*. Alfred A. Knopf
- 26) Kevles, D. J. (1999). Eugenics and human rights. *BMJ*, 319(7207), 435–438. <https://doi.org/10.1136/bmj.319.7207.435>
- 27) Kliewer, C., Drake, S. (1998). Disability, Eugenics and the Current Ideology of Segregation: A modern moral tale. *Disability & Society*, 13(1), 95–111. <https://doi.org/10.1080/09687599826939>
- 28) Krementsov, N. (2011). From 'beastly philosophy' to medical genetics: Eugenics in Russia and the soviet union. *Annals of Science*, 68(1), 61–92. <https://doi.org/10.1080/00033790.2010.527162>
- 29) Larson, E. J. (1991). The rhetoric of Eugenics: expert authority and the Mental Deficiency Bill. *British Journal for the History of Science*, 24(1), 45–60. <https://doi.org/10.1017/s0007087400028442>
- 30) Law for the Prevention of Offspring with Hereditary Diseases (1933, 14. srpnja), Nazi Conspiracy and Aggression vol. 5, 1946., str 880-883

- 31) Lawrence, C. R. (2011). *Charles Benedict Davenport (1866-1944)*. Asu.edu. <https://embryo.asu.edu/pages/charles-benedict-davenport-1866-1944>
- 32) Levine, P. (2017). *Eugenics: A Very Short introduction*. Oxford University Press
- 33) Levine, P., Bashford, A. (2012). Introduction: Eugenics and the modern world. In *The Oxford Handbook of the History of Eugenics* (pp. 2–24). Oxford University Press.
- 34) Lynn, R. (2001). *Eugenics: A Reassessment*. Praeger
- 35) MacKellar, C., Bechtel, C. (2016). *The ethics of the new eugenics*. Berghahn Books
- 36) Mazumdar, P. (2011). *Eugenics, Human Genetics and Human Failings: The Eugenics Society, its sources and its critics in Britain*. Routledge.
- 37) Osborn, F. (1974). History of the American eugenics society. *Social Biology*, 21(2), 115–126. <https://doi.org/10.1080/19485565.1974.9988099>
- 38) Pernick, M. S. (1996). *The black stork: Eugenics and the death of “defective” babies in American medicine and motion pictures since 1915*. Oxford University Press.
- 39) Redman, M., King, A., Watson, C., King, D. (2016). What is CRISPR/Cas9? *Archives of Disease in Childhood. Education and Practice Edition*, 101(4), 213–215. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2016-310459>
- 40) Reilly, P. R. (2015). Eugenics and involuntary sterilization: 1907–2015. *Annual Review of Genomics and Human Genetics*, 16(1), 351–368. <https://doi.org/10.1146/annurev-genom-090314-024930>
- 41) Robinson, W. J. (2007). *Birth control, or, the limitation of offspring*. Wildside Press.
- 42) The Editors of Encyclopedia Britannica. (2023). Charles Benedict Davenport. In *Encyclopedia Britannica*.
- 43) Turner, D. (2006). *Social histories of disability and deformity*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203008522>
- 44) *What is CRISPR-Cas9?* (n.d.). @yourgenome · Science Website. Pristupljeno 4. rujna, 2023., from <https://www.yourgenome.org/facts/what-is-crispr-cas9/>
- 45) Wikler, D. (1999). Can we learn from eugenics? *Journal of Medical Ethics*, 25(2), 183–194. <https://doi.org/10.1136/jme.25.2.183>
- 46) Wilson, R. A. (2014). Eugenics: Positive Vs Negative. In *Eugenics Archives*.
- 47) Woodhouse, J. (1982). Eugenics and the feeble-minded: the Parliamentary debates of 1912–14. *History of Education*, 11(2), 127–137. <https://doi.org/10.1080/0046760820110205>